

BUDAPEST, I. KERÜLET, SZENT GYÖRGY UTCA 4-10. FEHÉRVÁRI RONDELLA (HRSZ. 6452/6, KORÁBBAN 6453/2)

Fehérvári rondella bontása és régészeti feltárása (1. ütem)

Lelőhely-azonosító: 32379, 39588, 72919

KULCSSZAVAK: késő középkor, erődítés, vár, városfal, település, épület,
réteganyag, kora újkor, török kor, erődítés, vár, réteganyag

BUDAPEST, DISTRICT I, 4-10 SZENT GYÖRGY STREET, FEHÉRVÁR RONDELLA (PLOT NO. 6452/6, PREVIOUSLY 6453/2)

Demolition and archaeological excavation of Fehérvár Rondella (Phase 1)

Site IDs: 32379, 39588, 72919

KEYWORDS: Late Middle Ages, fortification, castle, town wall, settlement, building, layer
finds, Early Modern Period, Ottoman Era, fortification, castle, layer finds

A leelőhelyen műemlékvédelmi munkálatok mellett Gerő Győző régész részvételével több ízben folyt régészeti megfigyelés (1950, 1957, 1959). Ezek során dokumentálta a belső, 16. századi építésű bástya és a külső, ún. Kászim pasa bástya (későbbi nevén Fehérvári rondella) előkerült falait. Az előkerült leletanyagból kiemelkedik egy késő középkori csontmegmunkáló műhely hulladékanyaga, valamint a bástya eredeti építési feliratának kőtáblája.

2021-ben a bontást kísérő régészeti megfigyelést és szondázó ásatást végeztünk a területen. Ekkor a Fehérvári rondella (16. századi belső rondella) eredeti falára 1950-ben épült, műemlékileg rekonstruált falát törőfejes munkagéppel bontották le. (1. kép) A bontásból néhány jelesebb kőfaragvány is előkerült. (2. kép) Az ötvenes években feltöltött földtömeg gépi letermelése alatt a háború előtt kialakított domboldal jelentkezett. Ez alatt a telek 18. századi kerítésfala, egy pincefal és egy csatorna aknája került elő. 2021 ősze-tele során a Megbízó által kijelölt négy kisebb szondában, és egy nagyobb felületen történt feltárás. Az 1. szondaárok keleti végében egy 16-17. századi, észak-déli irányú falazatát tártuk fel, amely az egykori késő középkori várfallal közel megegyező irányban futott. A faltól ke-

In 1950, 1957 and 1959, archaeological monitoring was carried out at the site during conservation works with the participation of archaeologist Győző Gerő. During these works, he documented the exposed walls of the inner 16th-century bastion and the outer so-called Kászim Pasha bastion (later known as the Fehérvár rondella). Among the unearthened finds, the most significant are the waste material of a late medieval bone-working workshop, as well as the stone inscription tablet of the bastion's original construction inscription.

In 2021, archaeological monitoring and test excavations were carried out during demolition works at the site. At that time, the reconstructed wall of the Fehérvár rondella (the inner 16th-century rondella), built in 1950, was demolished using a hydraulic breaker. (Fig. 1) Several notable carved stone fragments were unearthened from the demolition debris. (Fig. 2) Beneath the c. 1950s backfill, the pre-war artificially formed hillside surface appeared. Below this, a 18th-century perimeter wall of the plot, a cellar wall, and a drainage shaft were uncovered. In autumn–winter 2021, four small test trenches designated by the client and one larger excavation area were investigated. At the eastern end of Trench 1, a 16th–17th-century north–south oriented

1. kép: A 16. századi rondella műemlékileg helyreállított falának bontása és az 50-es évekbeli feltöltés letermelése (Fotó: Benda Judit)

Fig. 1. Demolition of the reconstructed wall of the 16th-century rondella and removal of the 1950s backfill (Photo by Judit Benda)

letre intakt késő középkori épületomladékot találtunk. A faltól nyugatra 16. századi feltöltési rétegeket ástunk ki, amelyeket jól láthatóan ebből a sarokból öntöttek lefelé, a rondella belseje felé. A fal külső oldalán egy nagyméretű, mély faszénégető gödör déli felét bontottuk ki, amiben fekete faszénport, elszenesedett fatörzset és 16. századból származó kerámiát, vasszögeket és átégett csontokat találtunk. (3. kép) A 2. szondaárok a rondella megmaradt falkoronájától indult lefelé négy méter mélységig. A szondában fent vastagabb, lent vé-

wall section was unearthed, running roughly parallel to the line of the former late medieval fortress wall. East of the wall, intact late medieval building debris was found. West of the wall, 16th-century fill layers were excavated, clearly deposited from this corner downwards into the interior of the rondella. On the outer side of the wall, the southern half of a large, deep charcoal-burning pit was excavated, containing black charcoal dust, charred logs, 16th-century pottery, iron nails, and burnt bones. (Fig. 3)

2. kép: Kőfaragvány a 16. századi rondella műemlékileg helyreállított falának bontásából (Fotó: Benda Judit)

Fig. 2. Stone carving fragment from the demolition of the reconstructed wall of the 16th-century rondella (Photo by Judit Benda)

3. kép: Faszénégető gödör az 1. szondában (Fotó: Benda Judit)

Fig. 3. Charcoal-burning pit in Trench 1 (Photo by Judit Benda)

konyabb feltöltési rétegeket találtunk. A felső rétegek 16., a középsők 15., a legalsók pedig 14. századiak voltak az előkerült leletanyag alapján. Irányuk a várlejtővel megegyezett, a rondella építésénél korábban kerültek ide, valószínűleg egy városfalon kívüli szemétdomb anyagából. Árpád-kori szintig, valamint az altalajig a szonda nem mélyült, a rondellafal alját sem találtuk meg. A rétegsort a rondella alapozási árka vágta el. (4. kép) A 3. szondában géppel lemélyítettünk a régészeti rétegsor indulásáig. Az árkot kitisztítottuk, rétegsorát dokumentáltuk, további mélyítés itt nem történt. A 4. szondát a műemlékileg helyreállított rondellafal belső oldalánál géppel húztuk meg, a sekély árokban modern és török kori feltöltés volt.

Az 5. szondaárokban nagy felületen meg tudtuk figyelni a rondella török kori feltöltésének felső rétegeit. A rétegsor délen meredek lejtést mutatott, középen és északon vízszintesen folytatódott és megvastagodott. (5. kép) A déli végében kibontottuk a rondella déli ágyúlőrését, bal sarkában harminc darab kisméretű vas ágyúgolyóval és a lőrés ablakának bezuhant vaspántjával. A legalsó rétegből rengeteg állatcsont, török kori kerámia, fajanszok, bőr cipőtalpak és fadarabkák kerül-

4. kép: A 16. századi rondella alapozása a 14-15. századi feltöltési rétegekbe ásva (Fotó: Benda Judit)

Fig. 4. Foundation of the 16th-century rondella cut into 14th–15th-century fill layers (Photo by Judit Benda)

tek elő. A feltárás legjelentősebb objektuma a 16. századi rondella hat méter széles falvonulata volt. A fal a városfaltól, arra merőlegesen indul nyugat felé, később ívesen kanyarodni kezd. Ebben a részében találtuk meg az eredetileg homokóra alakú ágyúlőrést, aminek két fala kifelé szűkül, rézsűs, kilövő ablakát késő középkori nyíláskeretek másodlagos felhasználásával építették. A tetejét téglából falazott dongaboltozat fedte, amelynek csak kétoldalt maradt meg az indító csonkj. A lőrés egy belövés során megsérülhetett, ekkor megszüntették, külső felét befalazták. Talán egy újabb

Trench 2 descended from the surviving wall crown of the rondella to a depth of four meters. Alternating thicker and thinner fill layers were observed. The upper layers dated to the 16th century, the middle ones to the 15th century, and the lowest ones to the 14th century based on the unearthed material. Their orientation followed the slope of the castle hill, and they predated the construction of the rondella, likely originating from a refuse deposit outside the town wall. The trench did not reach the Árpadian-age levels or the natural subsoil, and the base of the rondella wall was not found. The sequence was cut by the foundation trench of the rondella. (Fig. 4)

In Trench 3, machine excavation was carried down to the level of archaeological deposits. The trench was cleaned and documented, but no further deepening was carried out. Trench 4 was opened mechanically on the interior side of the reconstructed rondella wall; only modern and Ottoman-era fill layers were present.

In Trench 5, the upper layers of the Ottoman-era fill of the rondella were observed over a large surface. The stratigraphy sloped steeply in the south, while remaining horizontal and thickening towards the centre

5. kép: A 16. századi rondella korabeli és 19-20. századi feltöltési rétegei, a rondella fala és az ágyúlőrés (Fotó: Benda Judit)

Fig. 5. Contemporary and 19th–20th-century fill layers of the 16th-century rondella, its wall, and a cannon embrasure (Photo by Judit Benda)

and north. (Fig. 5) At its southern end, the southern gun embrasure of the rondella was excavated, containing thirty small iron cannonballs and the collapsed iron fittings of the embrasure window. From the lowest layer, large quantities of animal bones, Ottoman-era ceramics, faience, leather shoe soles, and wooden fragments were recovered. The most significant feature of the excavation was the six-meter-wide wall section of the 16th-century rondella. The wall extends westward from the town wall and later curves in an arc. In this section, the originally hourglass-shaped gun embrasure was

ostrom után belseje is betöltésre került, és földbástyává alakították. A rondella fala a 2. és a 3. szondában is követhető volt. A felszínre került részeken megtisztítottuk belső kváderes felületét és a felszíni síkját. A tavalyi szondázás során külső kváderes fala és lábazati párkánya, valamint a falon kívüli rétegsor is előkerült. Az ásatási munkák a következő évben a rondella keleti felében folytatódtak.

RÉSZTVEVŐK: Benda Judit ásatásvezető régész, Gácsi Mónika régész, Bukva Ákos régésztechnikus, Duschanek Júlia régésztechnikus, Kovács Krisztina régésztechnikus, Kevevári Zsolt geodéta, Viemann Zsolt geodéta, Sándor Lajos fémkeresős szakember (Sandax Kft.)

Benda Judit

Irodalom

- Gerő 1956 • Gerő, Győző: Adatok a budai vár építészetéhez. A Fehérvári rondella építéstörténete. *Budapest Régiségei* 17 (1956) 261–278.
- G. Sándor 1963 • G. Sándor, Mária: Középkori csontmegmunkálóműhely a budai Várpalotában. *Budapest Régiségei* 20 (1963) 107–124.
- Fekete–Nagy 1975 • Fekete, Lajos – Nagy, Lajos: Budapest története a török korban. In: *Budapest története a későbbi középkorban és a török hódoltság idején*. Szerk. Gerevich, László. Budapest, 1975, 420–421.

uncovered, its sides narrowing outward and constructed with reused late medieval architectural frames. The top was covered by a brick barrel vault, of which only the springing remains survived on both sides. The embrasure was likely damaged by a projectile hit, after which it was closed off and its exterior face was walled up. Following a later siege, its interior may also have been filled in, transforming it into an earthwork bastion. The wall of the rondella was traceable in Trenches 2 and 3 as well. Exposed sections were cleaned, revealing the internal ashlar-faced surfaces and upper wall lines. Earlier trial excavation work had already revealed the external ashlar face, base moulding, and adjacent stratigraphy. Excavation continued the following year in the eastern part of the rondella.

CONTRIBUTORS: Judit Benda (lead archaeologist), Mónika Gácsi (archaeologist), Ákos Bukva (archaeological field technician), Júlia Duschanek (archaeological field technician), Krisztina Kovács (archaeological field technician), Zsolt Kevevári (surveyor), Zsolt Viemann (surveyor), Lajos Sándor (metal detector survey, Sandax Ltd.)

Judit Benda

References

- Gerő 1956 • Gerő, Győző: Adatok a budai vár építészetéhez. A Fehérvári rondella építéstörténete [Contributions to the architecture of Buda Castle. The construction history of the Fehérvár Rondella]. *Budapest Régiségei* 17 (1956) 261–278.
- G. Sándor 1963 • G. Sándor, Mária: Középkori csontmegmunkálóműhely a budai Várpalotában [Medieval bone-working workshop in the Buda Castle Palace]. *Budapest Régiségei* 20 (1963) 107–124.
- Fekete–Nagy 1975 • Fekete, Lajos – Nagy, Lajos: Budapest története a török korban [The history of Budapest in the Ottoman era]. In: *Budapest története a későbbi középkorban és a török hódoltság idején* [The late medieval and Ottoman-era history of Budapest]. Ed. Gerevich, László. Budapest, 1975, 420–421.